

Stručni rad

UDK 821.163.4:398(497.16)

Adnan ČIRGIĆ (Cetinje)

Fakultet za crnogorski jezik i književnost

adnan.cirgic@fcjk.me

PRVORAZREDAN NAUČNI DOPRINOS

Povodom knjige Aleksandra Radomana *Usmena književnost Boke kotorske do 1833. godine*, Fakultet za crnogorski jezik i književnost, Cetinje, 2022.

Iako je crnogorska usmena književnost svojim bogatstvom, estetskim dometima, žanrovskom razuđenošću i dugim trajanjem odavno na sebe skrenula pažnju i u južnoslovenskoj i u međunarodnoj slavistici, potonji značajniji naučni prinosi proučavanju te književnosti kod nas mjere se već decenijama. Liše reciklažnih tekstova, čiji se broj više ne može ni pratiti, teško bi se moglo reći da je i nauka o pisanoj književnosti crnogorskoj u boljem položaju od one koja se bavi usmenom. To što je bilo značajnijih novijih studija iz književne montenegrizike uglavnom se odnosi na noviju i najnoviju književnost i gotovo bez izuzetka objavljeno je u izdanju Fakulteta za crnogorski književnost i jezik na Cetinju. Paradoksalno, i književna i kulturna i jezička montenegrizika bilježi svoj kvalitativni pad upravo u vrijeme kad su stvoreni formalni uslovi za njezino napredovanje. Niti su Crnogorska akademija nauka i umjetnosti i Univerzitet Crne Gore što učinjeli na unapređenju nauke o crnogorskome jeziku, književnosti i kulturi niti je Matica crnogorska doprinijela popularizaciji montenegrizike. Kad su u pitanju prve dvije institucije, riječ o je favorizaciji starih tradicionalističkih koncepata koji Crnu Goru ne tretiraju kao entitet. Kad je u pitanju treća, riječ je o kadrovskoj nesposobnosti da se odgovori na izazove novoga vremena. Izuzetak u toj sumornoj slici crnogorskih javnih naučnih, prosvjetnih i kulturnih ustanova predstavlja Fakultet za crnogorski jezik i književnost koji svojom bogatom izdavačkom produkcijom nastoji kompenzirati nerad ostalih. Povod je ovoga teksta još jedno izuzetno vrijedno izdanje FCJK autora Aleksandra Radomana „Usmena književnost Boke kotorske do 1833. godine“ (Cetinje, 2022), inače glavnoga krivca za izuzetno bogatu izdavačku produkciju FCJK.

Aleksandar Radoman bez sumnje je jedan od najistaknutijih montenegrizista današnjice. On bi to bio i u znatno boljoj konkurenciji od ove jer teško je danas u slavistici naći slaviste njegova profila – koji suvereno vlada i na te-

renu istoriografije i filologije i kulturologije, koji s podjednakom upućenošću piše o književnim, jezičkim i kulturnim pojavama od ranoga srednjega vijeka do današnjice. Uz to riječ je o autoru više od stotinu naučnih i stručnih priloga, uredniku i priređivaču više od dvjesto izdanja te autoru tri knjige. Potonjom svojom knjigom, o kojoj je ovđe riječ, nastalom preradom doktorskoga rada, potvrdio se i kao autoritet u oblasti nauke o crnogorskoj usmenoj književnosti. Za razliku od svoje suvrsti koja bira uglavnom obrađene teme ili marginalne pojave koje nekad ne bi mogle zavrijediti doktorsku obradu, Radoman se i u ovome slučaju opredijelio za rasvjetljavanje zatamnjenih mjesta crnogorske kulturne baštine i predočavanje onoga što je nauci dosad uglavnom bilo nepoznato. Takav postupak karakteriše njegov rad od početka – od prvoga priloga o Ljetopisu Popa Dukljanina¹ preko pomjeranja granice prvoga crnogorskog romana za skoro dva i po vijeka (od Rista Ratkovića do Stefana Zanočića)² do analize i predočavanja dotad široj javnosti nepoznatoga romana „Despa“ kralja Nikole³ ili prvi put integralno objavljenih bokeljskih usmenoknjiževnih zbornika⁴. Upravo su ti zbornici predmet obrade njegove najnovije knjige.

Izbor teme, kako autor sam naglašava, uslovljen je činjenicom da se radi o gotovo potpuno nepoznatim i neproučenim rukopisima do kojih je do-

¹ Aleksandar Radoman, „Ljetopis Popa Dukljanina – stalna tema istraživanja“, *Matica*, br. 6, Podgorica – Cetinje, 2001, str. 316–336.

² Aleksandar Radoman, „Turska pisma Stjepana Zanočića kao prvi roman u crnogorskoj književnosti“, *Lingua Montenegrina*, br. 3, Cetinje, 2009, str. 355–360.

³ Nikola I Petrović Njegoš, Despa, priredili Aleksandar Radoman & Adnan Čirgić, Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje „Vojislav P. Nikčević“ & Matica crnogorska, Cetinje, 2008; „Književnoistorijski značaj i poetika romana Despa Nikole I Petrovića“, *Lingua Montenegrina*, br. 4, Cetinje, 2009, str. 313–343.

⁴ *Pjesmarica Nikole Burovića*, priredili, predgovor i rječnik manje poznatih riječi sastavili Aleksandar Radoman & Adnan Čirgić, Fakultet za crnogorski jezik i književnost & Sekretarijat za kulturu Glavnog grada, Cetinje – Podgorica, 2017; *Pjesmarica Nikole Mazarovića*, priredili, predgovor i rječnik manje poznatih riječi sastavili Aleksandar Radoman & Adnan Čirgić, Fakultet za crnogorski jezik i književnost, Cetinje, 2018; *Pjesmarica Julija Balovića*, priredili, predgovor i rječnik manje poznatih riječi sastavili Aleksandar Radoman & Adnan Čirgić, Fakultet za crnogorski jezik i književnost, Cetinje, 2019; *Pjesmarica Andrije Balovića*, priredili, predgovor i rječnik manje poznatih riječi sastavili Aleksandar Radoman & Adnan Čirgić, Fakultet za crnogorski jezik i književnost, Cetinje, 2019; *Pjesmarica Ivana Kolovića*, priredili, predgovor i rječnik manje poznatih riječi sastavili Aleksandar Radoman & Adnan Čirgić, Fakultet za crnogorski jezik i književnost, Cetinje, 2020; *Pjesmarice Krsta Balovića*, priredili, predgovor i rječnik manje poznatih riječi sastavili Aleksandar Radoman & Adnan Čirgić, Fakultet za crnogorski jezik i književnost, Cetinje, 2020; *Pjesmarice Joza Šilopija*, predgovor i rječnik manje poznatih riječi sastavili Adnan Čirgić & Aleksandar Radoman, Fakultet za crnogorski jezik i književnost, Cetinje, 2022; *Pjesmarice Ivana Antuna Nenadića*, predgovor i rječnik manje poznatih riječi sastavili Aleksandar Radoman & Adnan Čirgić, Fakultet za crnogorski jezik i književnost, Cetinje, 2022.

šao prilježnim arhivskim istraživanjima u Crnoj Gori i Hrvatskoj. Višegodišnja istraživanja vršena su u Nadžupskome arhivu u Perastu, Muzeju grada Perasta, Istorijskome arhivu u Kotoru, Bogišićevu muzeju i zbirci u Cavtatu, Arhivu HAZU u Zagrebu, Državnome arhivu u Splitu te u Sveučilišnoj knjižnici u Splitu. Kao saputnik na tim istraživanjima mogu svjedočiti o predanosti i istraživačkome žaru Aleksandra Radomana kakav se ne može naći među filozofima današnjice, a teško da bi se i koji od crnogorskih historiografa mogao u tome arhivskom radu porediti s njim. Ta su istraživanja urodila pronalaskom, identifikacijom i određivanjem autorstva čak 18 malo poznatih ili dotad uopšte nauci nepoznatih usmenoknjiževnih zbornika iz Boke kotorske među kojima su i oni stariji gotovo vijek od rođenja najpoznatijega istraživača južnoslovenske usmene književnosti Vuka Stef. Karadžića te stariji od Erlangenskoga rukopisa. Prva od tih zbirki nastala je 1696. godine, a potonja 1833. godine – i ona prije no se Karadžić neposredno upoznao s peraškom baštinom. Uporedo s nastajanjem ove knjige, Radoman je raščitavao i priređivao za štampu pomenute zbornike tako da je javnost i prije objavljivanja njegove potonje knjige, odnosno prije odbrane doktorata, mogla imati uvid u korpus kojim se bavio. A riječ je o izuzetno bogatu korpusu koji sadrži i najstariju poznatu južnoslovensku usmenoknjiževnu zbirku, korpusu u kojemu su zabilježene bugarštice, počašnice, hajdučke pjesme, pjesme o bojevima peraškim, razne vrste lirskih pjesama itd. Riječ je o bogatoj građi koja svjedoči o jednoj kulturi, običajima i međuljudskim odnosima što se na osnovu današnjega Perasta ne mogu ni naslutiti.

Za razliku od današnjih autora koji uglavnom prenebregavaju rezultate prethodnika, što da bi sebi u zaslugu pripisali tuđe rezultate što iz površnoga pristupa, Aleksandar Radoman čini se nije propustio nijedan podatak svojih prethodnika, a cijelo jedno poglavlje posvetio je analizi rezultata na proćuvanju bokeljske usmene književnosti prije njegovih istraživanja. Među autorima koje posebno ističe izdvajaju se Lovro Kukljica, Srećko Vulović, Valtazar Bogišić, Gracija Brajković, Miroslav Pantić, Franjo Fancev, Pavao Butorac, Radoslav Rotković, Hatidža Krnjević, Radosav Medenica, Svetozar Koljević. Ako bi se na osnovu indeksa imena i citirane literature mogao steći utisak da je o predmetnoj građi dosta napisano, podatak da je dobar dio građe bio ili potpuno nepoznat, neidentifikovan, ili se nije znalo ni đe se nalazi ni ko joj je autor ili su pak autorstvo i datacija bili pogrešni – dovoljno govori o značaju pregalaštva u koje se Radoman uspješno upuštio. Toj je građi on pristupio s književnoistorijskoga, kulturnoistorijskoga i književnoteorijskoga aspekta, a u nekim slučajevima koristio se i dijalektološkim ili podacima iz istorije crnogorskoga jezika te komparativnom analizom grafije potvrđivao zaključke o starini rukopisa. Treba istaći i da je svaki od identifikovanih zapisivača

peraških usmenoknjiževnih zbornika dobio iscrpan portret. Da je ova prije svega filološka monografija nastala kao rezultat širokoga uvida u temu, uvida koji uvelike izlazi iz filoloških okvira, svjedoče brojna autorova zapažanja poput recimo onoga da je na izbor pjesama koje je Krsto Mazarović prepisao u svoj zbornik uticalo njegovo interesovanje za porijeklo svoje porodice, a te pjesme pjevaju o podvizima „madžarskih“ junaka u okršajima s Osmanlijama. Pokušavajući na sve načine doći do što više građe, a onda joj odrediti autorstvo i dataciju, Aleksandar Radoman dolazi i do dosad potpuno zaboravljenih stvaralaca i njihovih djela. Tako recimo tragom neobjavljene prepiske između don Srećka Vulovića i Valtazara Bogišića (koje se čuva u Nadžupskome arhivu u Perasu) dolazi i do Joza Šilopija kojega identifikuje kao autora čak četiri usmenoknjiževne zbirke, ili dolazi do čak tri zbirke Ivana Antuna Nenadića, ili otkriva pjesmaricu Ivana Kolovića za koju se mislilo da je izgubljena itd. Bez namjere da ulazimo u širu interpretaciju Radomanovih nalaza, bez namjere da interpretiramo njegovu žanrovsku i tematološku analizu građe te njezinu klasifikaciju, ovđe bismo istakli dva segmenta njegove knjige. Ako prvi dio knjige svjedoči o autorovoj prilježnosti i savjesnome pristupu građi i njenim ranijim proučavaocima, drugi dio knjige svjedoči o njegovu širokome obrazovanju i upućenosti u probleme kojima se bavi. To posebno potvrđuje poglavlje o kulturnim prilikama Perasta, đe se na trideset pet strana donosi sumaran pregled svih bitnijih segmenata peraške tradicijske kulture. Naide li to poglavlje na talentovana i prilježna istraživača, nema sumnje da ono može biti čvrsto polazište za još jedan doktorski rad. Drugo poglavlje koje bismo istakli jeste ono koje obrađuje problem bugarštica u predmetnome korpusu. Nećemo se zadržavati na autorovoj klasifikaciji bugarštica na dva repertoara niti na elementima analize te književne vrste. Ukazaćemo ovđe na jedan za montenegristik u izuzetno značajan rezultat, a tiče se analize bugarštice koja to nije (kako to pokazuje Radoman). Riječ je o pjesmi koju je zabilježio u Južnoj Italiji Rođero de Pačienca. Rasterećen ideoloških predrasuda, široko upućen u srednjovjekovnu i ranonovovjekovnu prošlost ne samo crnogorsku no i evropsku, Radoman analizom jezika, antroponima, opisa načina pjevanja pjesme u kolu itd. dolazi do zaključka da je riječ o lirskoj pjesmi nastaloj među iseljenicima iz srednjovjekovne Zete, s teritorije koju su naseljavali Crnogorci i Albanci, i to ne o bugarštici no o osmeračkoj lirskoj pjesmi „koju bi, da je njen tekst poznao, Peraštanin Nikola Burović zasigurno smjestio u korpus 'popijevki od kola' a Nikola Mazarović naslovio 'poskočnicom'“ (str. 225-226). Na kraju, s aspekta doprinosa književnoj montenegristici, istaknimo i ovo. Ako je svoje poglavlje o počašnicama, kao osobitoj lirskoj usmenoknjiževnoj vrsti, Radoman započeo opaskom da je ta vrsta usmene poezije do danas ostala nedovoljno proučena, nakon objavljivanja potonje njegove knjige teško da će se o toj vrsti još nešto novoga reći.

Da sumiram. Najnovija knjiga Aleksandra Radomana služi na ponos i autoru i Fakultetu za crnogorski jezik i književnost kao izdavaču i montenegristici čiji je ona prvorazredni doprinos. Osim što služi na ponos, ona služi kao model za savjestan i ozbiljan pristup i u odabiru teme i njezinoj obradi. Kad se zna da je riječ o autoru koji je radeći na ovoj knjizi uporedo obavljao brojne druge poslove i postigao rezultate na kojima bi mu mogla pozavidjeti koja drago institucija (jer je za vrijeme arhivskoga rada i izrade ove knjige Radoman priredio i uredio nekoliko desetina knjiga, objavio 20-ak naučnih radova te napisao preko stotinu kolumni u kojima analizira pogubnu društvenu situaciju u kojoj se nalazi Crna Gora pred udarom ultradesničarskih i kleronacionalističkih snaga), onda se može zaključiti da je riječ o montenegristi bez premca u svojoj generaciji.